

Ideály. Ztracená budova jako výraz vědeckého, uměleckého, náboženského ideálu. Tři ideály ve starém Orientu a u Řeků; jejich nová výstavba orientovaná do budoucnosti jako dnešní úkol. Sjezd delegátů musí přispět k nutnému novému oživení Anthroposofické společnosti.

Dornach 22. února 1923

Rudolf Steiner

Dnes bych chtěl ještě jednou poukázat na ideál spojený se stavbou, kterou nám odňalo neštěstí. Chtěl bych na to poukázat, aby i tady došlo k správnému myšlení o tom, co má být podniknuto v příštích dnech jako, řekl bych, první krok k novému životu v Anthroposofické společnosti ve Stuttgartu. Co má totiž vyjít z anthroposofie, musí spočívat na pevném základě lidského nadšení. A k tomuto lidskému nadšení může dojít ovšem jen tak, že budeme mít na zřeteli ten ideál, který by měl být v hrudi každého anthroposofa, a který je dostatečně velký, aby udržoval členy Anthroposofické společnosti v lásce pohromadě. Nelze popřít, že nikoli tento ideál anthroposofického působení, spíše však nadšení pro tento ideál v po sobě následujících obdobích našeho anthroposofického vývoje poněkud pominul. A teď, kdy stojíme v zármutku před troskami oné stavby, pomocí které jsme se mohli vyjadřovat vně srozumitelnou řečí o tomto ideálu, teď je o to nutnější, abychom se shledávali ve správném pocitu vůči anthroposofickému ideálu, aby z tohoto soucítění a z toho vyplývajícího společného myšlení mohla vzniknout pevná síla, kterou velmi, velmi potřebujeme zvláště vzhledem k nepřátelství, jež se každý týden zvětšuje. Proto mi budiž právě dnes v této přednášce dovoleno mluvit nikoli (» pokračování, alespoň nikoli bezprostředně o pokračování - toho, co jsem v posledních přednáškách a teď už několik týdnů tady přednášel, ale trochu popsát, co se možná může navázat jako jedna z nejdůležitějších vzpomínek na naši stavbu a co může být vhodné, aby se opět navázaly ony vztahy, které jsou nutné mezi jednotlivými členy Anthroposofické společnosti. Ve shledání se ve společném ideálu se totiž musí také zapálit ona láska, kterou by měl přinést každý jednotlivý anthroposof vstříc druhému a která by měla vyloučit, aby byla v někom v Anthroposofické společnosti nějaká zášť vůči někomu i třeba jen v myšlenkách.

Možná si vzpomínáte, když jsme mohli v Goetheanu otevřít první vysokoškolský kurs, že jsem tenkrát v krátké úvodní řeči zdůraznil, jak se má novým způsobem tím, co se uskutečňuje lidmi v Goetheanu, usilovat o skutečně světové spolupůsobení vědy, umění a náboženství.

Co tedy by mělo v Goetheanu vyrůst, co by bylo mělo vyrůst řečí tvarů a barev, to byl vědecký, to byl umělecký, to byl náboženský ideál! My musíme dnes to, co už k nám nemůže mluvit vnějšími tvary a barvami, o to hlouběji pochovat do svých srdcí. A to možná můžeme udělat, když se tak, jak jsme to udělali v posledních týdnech pro jiné úvahy, jednou zeptáme, jak se usilovalo o vědecký, umělecký, náboženský ideál v jednotlivých obdobích vývoje lidstva po sobě následujících.

Ohlédneme-li se do mohutného, vznešeného orientálního duchovního života, tak narazíme na určitou dobu tohoto starého orientálního duchovního života, v němž se orientálními národům do jisté míry projevoval duchový obsah hodnot v bezprostředním zjevení. Narazíme na dobu, kdy lidé vůbec nepochybovali o tom, že to, co mohou vidět svými smysly, je pouze skromný vnější výraz toho, co se projevovalo jako božská duchovost jejich staršímu, sice snovému, ale proto přece jen pro ně naprosto skutečnému zření.

Zření, i když instinktivní a pudové, bylo kdysi v lidstvu takové, že lidé v jistých zvláštních stavech svého vědomí vnímali duchové bytosti světa v bezprostřední skutečnosti, tak jako vnímali fyzickým tělem své bližní, jako vnímali fyzickou tělesností bytosti tří fyzických přírodních říší. Stejně tak jisté jako bytí bližního bylo pro starého orientálec z bezprostředního nazírání jsoucno božsky duchových bytostí, které s člověkem souvisejí. To mu dávalo jeho vnitřní náboženskou jistotu. A tato vnitřní náboženská jistota nebyla jiná než jistota, kterou měl o vnějších přírodních věcech. S toutéž jistotou, s níž mohl věřit ve jsoucno kamene, rostliny, oblaků a řek, s toutéž jistotou mohl věřit ve jsoucno svého boha, neboť tohoto boha zřel. A to, co se v novější vědě nazývá třeba animismus, co věci vykládá tak, jako kdyby byli ve starší době lidé věci vbásňovali do přírody, svou fantazií do ní zasazovali živé duchovno, to je právě dětinské, to je právě diletantská věda dneška. Ve skutečnosti lidé to božsky duchové zřeli tak, jak zřeli to smyslově přirozené.

Z toho jim vznikla, jak jsem už řekl, jistota jejich náboženského života, z toho jim vzniklo však i to, co potřebovali pro své umění, pro své umělecké tvoření. Božská duchovnost měla pro ně konkrétní, bezprostřední podobu. Věděli, jaké tvary má tato božská duchovnost, věděli, v jakých barvách se duchovno objevuje. Mohli to, co se jim objevilo v duchovnu, vyjádřit prostředky smyslového světa, prosíť ředky fyzického světa. Mohli brát stavební materiál, který měli k dispozici; prostředky sochařství nebo jiných umění mohli použít s technikou, již ovládali, a vyjadřovali to, co se jim zjevovalo v duchu.

Když přišli k vnitřnímu uctívání, k vnitřně lidskému vztahu myslí ke svým božsky duchovým bytostem, pociťovali to jako náboženství. Když vnějšími prostředky, fyzickými prostředky znázorňovali, co zřeli v duchu, tak to pociťovali jako umění. Ale záležitost s jejich uměním byla taková, že všechno, co mohli dělat ze svých uměleckých prostředků, co měli jako techniku, co měli pro fyzické jako materiály, které mohli používat na vyjádření toho, co se před nimi vznášelo v duchu: všechno to bylo nepatrné proti tomu, co se před nimi vznášelo v duchu.

Setkáváme se s obdobím ve starém orientálním vývoji, kde to, co se člověku jevílo jako božské duchovno, co, abychom použili Goethovský výraz, se objevovalo ve smyslově nadsmyslovém tvaru, bylo vznešené, zářivé krásy a působilo mocně na mysl, mocně na fantazii; a protože se nezvládala technika vnějších uměleckých prostředků, vytvářelo se nejvýše v neobratné, symbolizující nebo alegorizující formě to, co se v duchu jevílo mnohem krásnější. Takový umělec oné prastaré doby by byl mohl říci, kdyby byl chtěl vyjádřit v našem způsobu citění svou vlastní uměleckou tvorbu: Krásné je to, i o se objevuje v duchu, a může se podat jen slabý odlesk toho, co mohu utvářet z tónu, ze dřeva, co mohu utvářet z jiných uměleckých materiálů, abych vyjádřil, co se objevuje v duchu.

A tak byl umělec člověk, který viděl duchovno krásně a ve smyslovém obraze je ukazoval ostatním lidem, kteří to nemohli bezprostředně zřít, kteří však byli přesvědčeni o tom: když jim umělec předložil ve své alegorizující a symbolizující formě to, co zřel v duchu, tak i oni dospívali k tomu, že pomocí prostředků tohoto smyslového výrazu nacházeli vstup do světa, který je nad pozemským, do světa, do něhož se musí člověk přesadit, chce-li mít pocit plné lidské důstojnosti. - A tento poměr, tento vztah k božskému duchovnu byl tak bezprostřední, smím-li se tak vyjádřit, tak reálný, konkrétní, že měli lidé pocit, když mysleli, když tvořili myšlenky, že mají tyto myšlenky od bohů, které zřeli, kteří tu byli tak jako jiní lidé. A tito lidé staré doby říkali: Když mluvíme s lidmi, tak mluví jen slova, která zaznívají ve vzduchu; když mluvíme k bohům, tak říkájí člověku myšlenky, které jsou vnímatelné jen v nitru lidí. Hláskami vyjádřitelná slova jsou slova lidí, myšlenkami vyjádřitelná slova jsou sdělení bohů.

A když se člověk chopil svých myšlenek, nevěřil, že tvoří tyto myšlenky vnitřně svou duší, ale věřil, že slyší, co mu našeptávají božsky duchové bytosti. Slyšel-li svým uchem, tak si řekl: Slyším lidi. - Slyšel-li svou duší, kde se slyšení projevovalo pouze v myšlenkách, tak si řekl: Slyším božsky duchové bytosti. - A tak bylo poznání, které žilo v ideách, pro tyto lidi starého období sdělení bohů. Božskou řečí byl bohy bezprostředně k lidem mluvený Logos.

Takže se může říci: V náboženském ideálu se vyžívalo zření bohů. V uměleckém ideálu se vyžívalo vyjádření božskosti lidskými prostředky v symbolicko-alegorickém způsobu. Ve vědeckém ideálu opětoval

člověk řeč, kterou k němu mluvili bohové. To byly ony tři ideály, které splývaly v jedno ve staré orientální době, neboť tyto tři ideály byly v podstatě jeden ideál.

Člověk v tomto jednom ideálu zřel na božské zjevení. Náboženství se rozšířilo na celý lidský duševní život. Věda a umění byly dva prostředky, pomocí nichž žila božskost spolu s člověkem na zemi. A umělec cítil, když tvořil své umělecké dílo, že bůh vede jeho ruku, nebo básník cítil, že bůh tvoří a razí jeho slova: „Zpívej mi ó Múzo, o hněvu Peleida Achillea!“ Nemluví básník, v básníku mluví Múza. A to byla pravda. Abstraktní pojetí, kterému se dnes něco takového připisuje a při tom se třeba říká, že to je už básnické přestrojení, patří právě ke groteskním dětinskostem dnešního názoru na takové věci, které vůbec nevědí, jak pravdivý je Goethovský výrok: „Co nazýváte duchem času, to je v podstatě pánů vlastní duch, v němž se doby zrcadlí.“

A přejdeme-li od této orientální trojnosti ideálů člověka v náboženství, umění a vědě k Řekům, kteří pak našli prozaicky nuzný dozvuk v Římanech, tak vidíme, jak se tyto tři ideály dále utvářejí. Co před tím, řekl bych, se projevovalo z výše lesku světla lidem jako božské' duchovno, to pociťoval Řek jako samostatne'ho mluvícího člověka. Náboženský život se v řeckém jsoucnu úzce napojil na člověka. Člověk v Řecku cítil to, co byl sám jako postava, jako vnitřní život, proniknuté bohem, bohem prozářené. Nevzhlízel už do zářivých výšek světla, ale do samé zázračné stavby člověka. Neměl už ono silné zření božského duchovna, jaké měl orientálec, ale, řekl bych, slabší stínový obraz nebeského duchovna. Kdo však se může skutečně přesadit do řeckého básnictví, do řeckého umění, do řecké filosofie, ten může vědět, že pro Řeka to přece byl základní pocit, kterým si říkal: (llověk, který putuje zde na Zemi, který není jen soutok toho, co oči zří ve vnějším smyslovém světě, ten je svědkem jsoucna božské duchovnosti. A člověk, který putuje zde na Zemi, ten pro Řeka nemohl být zemského původu, ten je bezprostředně svědectvím vlády Dia, vlády Athény v duchových světech.

Řek viděl v postavě člověka a ve vnitřním lidském životním vývoji nejvznešenější svědectví pro božsky duchovní vládu ve světě. A tak Řek zlidštil své bohy, protože člověka samého pociťoval ještě v jeho božskosti. Je něco úplně jiného, když Řek své bohy zlidšťuje, než když třeba moderní člověk v podřadném antropomorfismu představuje svého božského člověka. Pro Řeka totiž žilo v člověku právě ještě svědectví božskosti. Řek si ještě mohl říci: Kdyby nebyla božskost protkávající svět a světem putující, tak by člověk nemohl přede mnou stát, jak tu stojí. - Náboženství bylo zapojeno do pojetí člověka. S ohledem na to, co si sám nemohl dát, ale jako co tu ve světě stál, nebyl člověk uctíván odpovídajícím způsobem. Nebylo uctíváno všední lidské konání, ani plané pozemské snažení, ale to, co bylo s člověkem postaveno do pozemského života, to se uctívalo odpovídajícím způsobem. A toto uctívání lidské bytosti se šířilo do uctívání božsky duchového světa. A umělecký ideál byl u Řeků takový, že Řek pociťoval na jedné straně své božské duchovno, doložené jsoucnem člověka na Zemi, na druhé straně pociťoval silně, jak tomu u orientálce ještě nebylo, zákony smyslově fyzické přírody, zákony harmonie a disharmonie, zákony míry, zákony tíže a nosnosti materiálů. A zatím co orientálec, řekl bych, byl ještě nešikovný v překonávání hmoty, zatímco mohl jen alegoricky a symbolicky vyjádřit duchovno, které jej zaplavovalo a přerůstalo, takže duchovno, které bylo vyjádřeno něčím smyslovým v uměleckém díle ve starém orientálním světě, bylo vždycky mnohem širší, mohutnější, mocnější, než se mohlo dříve nešikovně vyjádřit ve smyslové formě, usiloval Řek o to, aby všechno, co mohl zachytit v duchu, také mohl přenést do toho, co teď už poznával ze smyslově fyzického světa.

U něho nesměl být sloup silnější, než musel být, aby vyvinul nosnou sílu pro to, co na něm leželo. Nesmělo už, jako v orientálním umění, to, co bylo smyslovým výrazem pro duchovno, neuměle představovat fyzicky smyslové zákony, ale smyslově fyzické zákony musely být zachyceny ve své dokonalosti. Duch musel jaksi s fyzickou smy- slovností vstupovat do sňatku jako rovný s rovným. Tolik ducha, tolik smyslově fyzické zákonitosti je v jednom řeckém chrámu, a tolik výrazové schopnosti materiálu pro vyjádření duchovna je v řecké soše. A verše Homérovy plynou tak, že v toku lidské řeči se bezprostředně projevuje tok řeči bohů. Básník cítil, když utvářel svá slova, že z toho, co plyne ze samých zákonů řeči, se musí všechno zvládnout, že nic nesmí zůstat nešikovné, nic nesmí být koktavé, jak tomu ještě je v orientální poezii hymnů, ale že se musí najít výraz přiměřený duchu: naprosté zvládnutí fyzicky smyslových zákonů uměleckých materiálů člověkem, aby se o duchu neprojevovalo nic, co se neobjevuje ve smyslových formách samých.

Tak jako Řek cítil vůči člověku, že je svědectvím božskosti, tak muselo i umělecké dílo chrámu, umělecké dílo sochy být bezprostředním svědectvím pro vládu božskosti, ovšem teď už z lidské fantazie. Mohlo se to vidět

na chrámu, že ten, kdo jej postavil, zvládal všechny zákony smyslově fyzické hmoty, aby mohl podat v každém projevu této fyzicky smyslové hmoty, co nechal vplynout ve styku s bohy do sebe, do své lidské bytosti. A nejstarší tragedie Řeků, ty byly zcela takové, že představované postavy vlastně byly napodobeniny něčeho božského, apollónského, dionýsovského, a sbor kolem byl jakýsi ohlas přírody, jakási ozvěna božsky duchové vlády. S lidmi jako přiměřenou látkou chtěli Řekové v tragedii vyjádřit, co se děje ve světech bohů, ale nikoli jako u orientálců, kteří museli, řekl bych, duchovním zrakem vzhlížet do oblastí vyšších, než je ta, kde se nachází smyslový obraz, nýbrž tak, že se může zůstat na těžce rovině, kde lidé představují tragedii, aby v každém gestu, v každém slově, v každém přednesu sboru vnímali něco, v čem božské stále plyne způsobem sobě přiměřeným. To byl umělecký ideál Řeků.

A vědecký ideál Řek už necítil tak živě jako orientálec, že v ideách, v myšlenkách k němu mluví bohové. Věděl už něco o tom, že se člověk musí namáhat, aby si tvořil myšlenky. Ale jako cítil člověka samého, který putuje na Zemi, v jeho podobě a v jeho vnitřním životě jako bezprostředně putující svědectví božskosti, tak cítil myšlenku tak reálně jako smyslový vjem. Jako bezprostředně vnímal červeň nebo modř nebo cis nebo g, tak vnímal své myšlenky, vnímal je ve vnějším světě, jako přijímají oči, uši smyslové vjemy. Tak ovšem o Logu sice už nevěděl v oné konkrétnosti, v tak konkrétní řeči, jak to věděl orientálec; Řek už nepsal vědy, o nichž měl orientálec pocit, že mu je bohové zavedli do jeho myšlenek. Řek věděl, že své myšlenky musí vypracovat, jako se ví, že se musíme rozhlížet očima, abychom smyslově vnímali okruh. Ale Řek přece ještě věděl, že tyto myšlenky, které vypracovával, jsou božské myšlenky vložené do přírody. A tak mu byla myšlenka pozemským svědectvím božské řeči. Zatímco orientálec ještě sám slyšel božskou řeč, cítil ji Řek už jako řeč lidí, ale cítil ji jako bezprostřední svědectví řeči bohů, jak mu je na Zemi právě dosvědčena.

Tak byla věda pro Řeka něco božsky duchovně vnuknutého, něco, na čem se ještě mohlo vidět, že to bylo posláno na Zemi božským duchovněm, jako sám člověk ve své podobě, ve svém prožívání je postaven na Zem božskými silami. Vidíme, jak se změnil náboženský, umělecký, vědecký ideál v průběhu vývoje lidstva od prastarého orientálního světa ke světu řeckému.

Tak jsme opět na místě a vývoj lidstva civilizovaného západu, jak jsem častěji rozvedl, se od první třetiny 15. století dostal do tohoto bodu, kdy k člověku přistupuje nutnost dát novou podobu svátým pravěkým ideálům, náboženskému, uměleckému a ideálu poznání. To bylo to, co jsem chtěl vyjádřit, když jsme zahájili první vysokoškolský kurz v našem Goetheanu, protože z vnitřních zákonů samotného lidského vývoje vyplývá, že náboženský, umělecký a poznávací ideál musí přijmout nové podoby - i vůči řeckým velkolepým podobám. To je to, co člověka naplňuje tak strašlivým steskem, když dnes vidí zříceninu místo toho, co mělo tvarem a barvou, v každém směru linií, v každém tvaru dřeva vyjádřit, jak se teď měly nově utvářet z nitra duševního vývoje lidstva ty tři ideály. Jen se steskem, s nehlubší bolestí se můžeme dívat na místo, které mělo mluvit o obnovení tří velkých ideálů lidstva, na místo které tu je dnes jako zřícenina, je tu takové, že můžeme jen v srdci nést, co bylo do této stavby vloženo. I kdyby se totiž měla naskytnout možnost, že zde bude opět provedena stavba: stará stavba už to nebude! A tak, jak stará stavba promlouvala, už nová stavba mluvit nebude moci. Proto si musíme do svých myslí zapsat o to hlouběji, co vlastně touto stavbou bylo míněno vzhledem ke třem velkým ideálům lidstva. Nemůžeme dneska říci, že tak, jako instinktivnímu jasnozření orientálce nám božské duchovno září názorně vstříc jako vnější smyslová bytost, nebo že činy bohů se projevují před duševním zrakem lidí, jako se před námi odehrávají smysly prožitě činy ve smyslovém nebo ve všedním životě. Avšak když v sobě oživíme to zahloubání do přírodního a lidského jsoucna, které můžeme oživit anthroposofickým myšlením a cítěním, pak se setkáváme se světem, pak se setkáme s kosmem, vesmírem ještě v jiné formě, než se s nimi setkával Řek. Když Řek zaměřil svůj pohled do přírody, když svůj pohled zaměřil na vně fyzicky putujícího člověka, měl asi takový pocit: když zde prýští pramen, vypíná se hora, kterou korunuje mrak, tamhle vychází slunce v ranních červánkách, klene se duha - tím vším promlouvá božské duchovno. Řek z přírody viděl tolik, že mohl ve všem pocítovat božské duchovno. Ale jeho názor na přírodu byl takový, že v ní byl uspokojen, že jako by cítil své všelidské uspokojení z toho, co z přírody viděl.

Často jsem zdůrazňoval, že se právem mluví o pokroku v poznání přírody, a právě anthroposofie je způsobilá, aby uznala pravý význam přírodovědeckého pokroku posledních staletí. Často jsem to přece

zdůrazňoval. Anthroposofii nemůže být blízké nějaké laické kritizování přírodní vědy, přírodovědného názoru, zahloubání se do přírody, ale jedině skutečné láskyplné zahloubání. Ano, moji milí přátelé, pokud se týče přírody, naučili se lidé v posledních staletích mnoho, velmi mnoho. A když se prohloubí to, co se naučili, tak z přírodního názoru - jak jsem vám právě z tohoto místa, zde z tohoto místa často vysvětloval - se nám umožní pochopení opětovných pozemských životů člověka, pochopení proměny v přírodě. Dostaneme perspektivní pohled do budoucích časů, kdy člověk opět ožije to, co prožívá svými smysly, svou duší a svým duchem v současnosti.

A správným zahloubáním do přírody dostaneme jiný názor, jiné celkové pojetí přírody, než měl Řek. Řeklo by se, že se Řek díval na přírodu jako na vyrostlou bytost, která mu zjevovala nádheru božsky duchového světa. Moderní člověk už se tak na přírodu dívat nemůže. Pohlížíme-li všude na to, co dnes můžeme vnímat z přírodních bytostí, s našimi vynikajícími nástroji, tak se nám příroda i s přírodním člověkem jeví jako něco, co je v zárodku, co ve svém klíně nese něco, co se může vyvinout teprve v budoucnosti.

Řek se na každou rostlinu díval jako na něco, co bezprostředně ve svém prožívání vidí jako dokonalé bytí, protože bůh rostliny v každé rostlině žije. My se na rostlinu díváme jako na něco, z čeho se v přírodě musí stát něco vyššího; vidíme dnes ve všem, kamkoli se podíváme, něco zárodečného. A nám se objevuje v tom, co dnes nevidíme v hotové, ale řekl bych, v budoucnosti těhotné, v budoucnosti březí přírodě, v tom se nám objevuje něco, vzhledem k čemu si začínáme říkat: Něco božského vládne v přírodě a musí vládnout, protože to přivede zárodečnou přírodu jednou k dokonalému utváření.

Naučili jsme se dívat na přírodu pozorněji. Když Řek viděl ptáka, my vidíme v přírodě vajíčko. Zatímco Řek viděl hotovou bytost, my všude vidíme zárodky. A správný názor na přírodu má dnes ten, kdo může být uchvácen celou svou duší, celým svým srdcem, celou svou myslí zárodečností, schopností přírody klíčit. To je druhá strana dnešního poznání přírody. Když se začneme zbožně dívat do mikroskopu, když se začneme zbožně dívat do teleskopu, tak všude zpozorujeme zárodečné stavy. Přesnost nazírání na přírodu nás příroda nechává vidět v zárodečném stavu, nechává nás vidět ji jako všude tvořící, nechává nás vidět ji jak všude spěchá k budoucnosti. Z toho vyplývá nový náboženský ideál.

Tento náboženský ideál však bude moci mít jen ten, kdo i v jednotlivém lidském životě - jak jsme to často uvedli tady na tomto místě - spatřuje, co se mu jeví jako zárodečné pro příští jinak utvářené lidské pozemské a světové životy.

Řek do jisté míry v člověku viděl splynutí celého vesmíru, ale vesmíru současného. Starý orientálec viděl v člověku splynutí celé vesmírné minulosti. My v člověku cítíme zárodek budoucna. To dává novému náboženskému ideálu jeho zabarvení.

A přejdeme-li k uměleckosti, pak zjistíme, když se dnes zahloubáme do přírody a nezastavíme se u mrtvých obrysů, nezastavíme se u abstraktních idejí, ale zahloubáme se živou duší do forem přírody - ano, co pak najdeme? Moji milí přátelé, viděli jste na hlavících, které jsem mohl dát našim sloupům, viděli jste to na motivech architrávů, které tam sloupy korunovaly: to nevzniklo z pozorování přírody, to vzniklo spoluprožíváním s přírodou. Příroda vytváří formy, které však mohou být i jiné. Příroda nás všude vyzývá, abychom proměňovali její formy v jiné, metamorfovali je. Kdo přírodu jen pozoruje, napodobuje ji, propadne naturalismu. Kdo přírodu prožívá, kdo se na linii rostlin, na barvy rostlin pouze nedívá, ale vnitřně je prožívá, tomu z každé rostliny, z každého tvaru kamene, z každého tvaru zvířete vyklouzne jiný tvar, který může vtisknout materiálu. Nedělá to jako Řek, který jaksi chtěl v technice materiálu plně vyjádřit ducha, zápasí s formami přírody a tvoří z forem přírody samostatné tvary, nikoli symbolicky alegorickým způsobem jako u orientálců, ani tak adekvátně jako u Řeků, ale tak, že ve smyslovém projevu bezprostředně vyjadřuje něco, co v každé čáře, v každé barvě usiluje k božskosti. U orientálců se vyjadřovalo božské symbolem, alegoričností, vyzářovalo to jako aura, jako oblak, takže božská duchovost tvary překypěla, tvary přebujela, řekla více než tvary. My moderní lidé musíme tvořit umělecká díla, u nichž tvar říká více než říká příroda, ale mluví úplně přirozeně, takže každá jednotlivá linie, každá jednotlivá barva se stává přírodní modlitbou k něčemu božskému: Odnímáme do určité míry přírodě ty tvary, kterými může ona sama uctívat božskost. Mluvíme k přírodě poněkud umělecky.

Vlastně každá rostlina, každý strom by chtěl vzhlednout k božství v modlitbě. Vidíme to na fyziognomii stromu, na fyziognomii iostliny. Avšak výrazové možnosti rostliny, stromu nejsou dosti veliké. Jsou uloženy ve stromu a rostlině. Vyjmeme-li, co žije ve stromu a rostlině, v oblaku a kameni jako vedení linií, jako barva, jako vnitřní životnost, vtiskujeme-li to stavebnímu materiálu, vtiskneme-li to sochařskému materiálu, pak našimi uměleckými díly mluví příroda k bohům. Objevujeme v přírodě Logos. A nám se v našem umění objevuje vyšší příroda než příroda venku, příroda, která nechává proudit Logos úplně přirozeně vzhůru do božských duchových světů.

V orientálních uměleckých dílech proudil Logos dolů a v lidském uměleckém materiálu nacházel jen zajímavý výraz. Naše umělecké tvary musí být skutečné tvary řeči, které mluví tou řečí, kterou by ráda mluvila příroda, kdyby mohla dospět ke svému cíli. To je umělecký ideál, onen umělecký ideál, který se staví vedle náboženského ideálu, který vidí příroda ve svých zárodcích, ve svém klíčení.

A třetí je náš vědecký ideál, onen ideál, který už nepociťuje, jako u orientálce, myšlenku jako něco, co Bůh šeptá bezprostředně do duše. Naše moderní myšlenka nebo ideový ideál také už nemůžeme cítit jako Řek myšlenky jako v člověku vnikající svědectví pro božskost; nacházíme myšlenku čistě lidsky, lidskou prací, lidskou vnitřní duševní prací. Jestliže však jsme se k myšlenkám vyšvihli tak, že nenecháme do myšlenky vplynout nic z egoismu, nic ze sobectví, nic z vnitřní vášnivosti, která je zaujata pro to nebo ono, tedy nic z lidské zaujatosti pro ten nebo jiný úsudek, vyšvihli jsme se jako člověk k tomu, prožít v sobě myšlenku v tom tvaru, který chce sama přijmout, pak se necítíme jako modelář, jako tvůrce myšlenek, ale jako vnitřní jeviště v duši, kterým v nás myšlenka sama žije. A pak cítíme tu velikost vůči myšlenkám, které jsme si sami utvořili, vůči ideám, které jsme zdánlivě vytvořili sami v sobě, bez sobectví, bez zaujatosti pro jeden nebo druhý úsudek. Pak budeme překvapeni: ideje, které jsme takto vytvořili, si zaslouží, aby zobrazovaly něco božského. Objevíme potom, jak v naší vlastní hrudi vytvořená myšlenka je hodna toho, aby zobrazovala něco božského. Objevíme nejprve myšlenku a potom objevíme: vždyť myšlenka je Logos! Zatímco ty necháváš svou myšlenku v sobě nesobecky se ztvárňovat, vytvořil sis nesobeckostí možnost, že tvůrcem tvé myšlenky byl Bůh. - Co orientálec pociťoval jako zjevení myšlenky, co Řek pociťoval jako svědectví myšlenky, to my pociťujeme jako živý objev; máme myšlenku, a ona se nám potom ohlašuje jako to, co smí vyjádřit Boha. To je náš vědecký ideál. A tak jsme uvnitř vývoje lidstva, zachycující chvíli, kdy ve vývoji lidstva žijeme, a víme: musí se nám podařit nedívat se pouze na lidskou hlavu s ušima po straně, s hrdlem, se zmrzačenými lopatkami, ale když přetváříme formu přírody, musí se nám podařit, aby z růstu lopatek, ze spojení hrtnanu s ušima vzniklo jedno z hrudi, hlavy, křídel, hrtnanu a ucha, co se nám objeví jako luciferská postava.

Dospějeme k tomu, že uvidíme v přírodě to umělecké, co nechává žít v přírodě tvar, takže vznikne vyšší život tvaru, než je v přírodě samé.

Tím však jsme také schopni sledovat přírodu ještě tam, kde sama přetváří, metamorfuje člověka. Jsme schopni vnést toto umění do pedagogicko-didaktické oblasti. Tam, kde je dítě každý den jiné, vnášíme do pedagogické práce uměleckou tvůrčí sílu, protože jsme ji nejprve v umění samém zachytili tak, že v tomto umění vidíme přírodu působící nad sebe samu a produkující Logos. Učíme se u zdroje, který se stává více než zdroj, který mluví k bohům, učíme se u stromu, který je více než strom, protože svými větvemi se vyjadřuje jen v posuncích, zatímco v těch tvarech, které vyvstávají před moderní uměleckou fantazií, posunky svých větví, posunky své koruny poukazuje k bohům, učíme se z vesmíru, když jeho tvary metamorfuje přetváříme tak, jak jsme se je pokoušeli přetvářet v našem Goetheanu, učíme se tím, jak máme den za dnem působit na dítěti, co se právě na něm den za dnem přetváří. Jsme tak schopni vnést umění do práce s člověkem, do pedagogiky. A tak i v jiných oblastech.

V tomto pojetí vznikají tři nově oživené velké ideály lidstva před anthroposofickou duší: náboženský ideál, umělecký ideál, ideál poznání. Prostřednictvím tvarů Goetheana se měl anthroposof cítit nadšen k prožívání těchto nově utvářených vznešených velkých lidských ideálů. To si teď musíme tiše zapsat do svých duší. Ale musíme si z toho vzít to nadšení. A vezmeme-li si nadšení pro to, co nás takto povznáší těmi třemi ideály k božské duchovnosti, pak se nám z toho stane nejvyšší pozemský ideál. Když se v evangeliu říká:

Miluj svého bližního jako sebe samého a Bůh nade vším, tak se na druhé straně musí říkat: Kdo se na božské duchovno dívá tak, jak se na to musí dívat ve smyslu tří do současnosti zasazených ideálů moderního Člověka, který se učí milovat božské duchovno, cítí, že nemůže být Člověkem, když se neoddá s veškerou jen možnou láskou těmto třem velkým ideálům. Pak však se cítí s těmi, kteří tuto lásku mohou stejně posílat vzhůru, stejně spojen. Učí se božské duchovno milovat nade vše, svého bližního pak jako sebe samého, z lásky k božskosti. A nevráživost pak nevzchází.

To však je to, co může udržet jednotlivé členy Anthroposofické společnosti pohromadě. To v současnosti potřebujeme. Právě jsme prožili, že jsme prodělali fázi v Anthroposofické společnosti, která nechala anthroposofii vplynout do jednotlivých odvětví života: do pedagogicko-didaktického, do jiných praktických životních útvarů, do uměleckosti a tak dále. Dnes potřebujeme semknutí. Máme vynikající waldorfské učitele, vynikající pracovníky v jiných odvětvích. Potřebujeme dnes u všech těch, kteří na svých místech dávají to nejlepší, aby teď také našli cestu, aby zdroje anthroposofického života nově plynuly. To dnes potřebujeme. A protože to potřebujeme, protože potřebujeme, aby vedoucí anthroposofické osobnosti podaly svědectví pro vědomí, že současně je nutné nové oživení Anthroposofické společnosti, sejde se toto shromáždění ve Stuttgartu v nejbližších dnech, a musíme mít největší myslitelnou naději na to, co se ve Stuttgartu v těchto příštích dnech stane, jestliže to myslíme s Anthroposofickou společností poctivě. Pouze tehdy totiž, když ty osobnosti, které tam vystoupí, najdou tóny pro toto nebo pro ono, které vyzní z pravého činorodého nadšení pro ty tři velké ideály, které jsou současně ideály vplývající do lásky, jen pak, když tu bude záruka vyplývající ze síly a obsahu slov, která tu budou říkat, pouze tehdy se bude moci doufat, že Anthroposofická společnost dosáhne svůj cíl. To totiž, co tu vyjde najevo, bude muset potom rovněž vyjít najevo v širších kruzích.

Pro mne samého vyplyne, co mám dělat, podle toho, jak toto Stuttgartské zasedání dopadne. Hledíme mu vstříc s očekáváním. Vás prosím, pokud tam snad nepojedete, abyste byli při tom s myšlenkami plnými síly. Jedná se totiž o přítomnost u důležitého okamžiku, o účinné zasazení se na zdravé půdě o nutné velké ideály pro dnešní lidstvo, ony velké ideály, z nichž k nám nemluví lidsky lhostejný spis, nýbrž ten spis, který z celého vývoje, ze smyslu celého vývoje pozemského lidstva samého k nám mluví tak jasně, jako k bdělému člověku mluví denní slunce. Roznítíme-li takto nadšení ve svých duších, pak se z nadšení stanou činy. A činy potřebujeme.